

Magyar motívumok Juhani Peltonen prózájában

A múlt század ötvenes éveinek végén, hatvanas éveinek elején új írónemzedék kezdte meg pályafutását Finnországban. Számukra már nem jelentett közvetlen, személyes élményt az elszigetelten indult, de a második világháborúba mégiscsak betagozódó finn–szovjet háború, sem pedig a háború utáni nehéz évek. Nem élték meg – vagy ha igen, legfeljebb gyerekfejjel – a veszélyes fordulatok lehetőségét is magukban hordozó politikai csatározások és a súlyos gazdasági helyzetből is fakadó szociális konfliktusok sorozatát. Nem a múltból merítették témáikat, mint az idősebb, nagy elődök: Toivo Pekkanen, Väinö Linna vagy Veijo Meri, és különösen nem a régmúltból, mint legalább is részben Mika Waltari, hanem a modernizálódó, új irányba fejlődő ország hamarosan „finn gazdasági csodának” emlegetett jelenségei mögött kitapintható ellentmondásokat, negatívumokat, abszurdításokat vették górcső alá a fiatalság szemével, friss látásmódjával, gyakran kifejezetten a fiatalság szemszögéből.

Pekka Parkkinen, Hannu Salama, Hannu Mäkelä, Alpo Ruuth, Antti Tuuri és természetesen nem utolsó sorban Juhani Peltonen neve jól fémjelzi ezt az új nemzedéket.

Peltonen nem tartozott a könnyen kitarulkozó alkotók közé, gáttalanul áradó fantáziája, szeszélyes asszociációi, olykor rejtélyesnek tűnő jelképrendszere sűrű, sokszínű szöveggé formálta prózáját. A finn nyelvnek nem csak művésze, hanem egyenesen bűvésze volt. Meghökkenítő, soha nem látott szóösszetételei, szóeleményei különleges nyelvi humoráról tanúskodtak. Prózája a naturalizmus, a szürrealizmus, az abszurd és a posztmodern sajátos ötvözete.

Kicsit különc, magának való ember volt, de sohasem magányos. Vidéki otthonában, Loppiban – Yrjö Koskinen szülőhelyén – valóságos irodalmi és művészeti szalont hozott létre, ahol országosan ismert író-, festő- és színészbarátain kívül neves politikusok (például Kalevi Sorsa, Finnország leghosszabb ideig regnáló miniszterelnöke) éppúgy rendszeresen megfordultak, mint parasztgazdák, kereskedelmi utazók, vagy falusi tanítók. Feleségét, Tuulát egy közvélemény-kutatás eredménye alapján a hatvanas években Finnország 100 legszebb hölgye közé választották.

Peltonen nagy tisztelője volt az orosz klasszikusoknak, különösen Csehov, Tolsztoj és Dosztojevszkij állt közel szívéhez. Mindezt külsőségekben is dokumentálni kívánta, feleségével teljes egyetértésben. Házukban, amelyben valaha népiskola működött, az egyik szobát egy 19. századi orosz nemesi udvarház stílusában rendezték be, eredeti kristálycsillárokkal, redőzött, habfehér függönyökkel, rokokó bútorokkal, régi szőnyegekkel. A baráti összejövetelek alkalmából, vagy Peltonen, illetve felesége születésnapján az író díszes orosz kormányzói egyenruhát öltött, Tuula pedig az ennek megfelelő, bokáig érő, sok fodros selyemruhában pompázott.

Az orosz irodalomból és életből az író csak az orosz irodalom aranykora érdekelte, és szinte gyermekként játszott a valamiképpen őt erre emlékeztető rekvizitumokkal. Hét regénye, elbeszélései, novellái, hangjátékai a korunkban lezajló drasztikus értékváltozások, a szerelem, az élet és halál megválaszolhatatlan kérdései mellett azonban egészen más stílusban és

hangulatban, egészen másról szóltak. Pontosabban korunk sok-sok abszurditása ellen szóltak. A fajüldözés, a szegregáció, a pénzemberek agresszív nyomulása, a bigott vallásosság okozta veszedelmek és mindenfajta kardcsörtetés ellen.

A hatvanas évektől kezdve a finn értelmiség és művészársadalom érdeklődése megerősödött Magyarországra, a magyarok iránt. Az 1968-as európai diáklázadások utáni hangulat bizonyos értelemben szintén kedvezett a két ország kulturális, művészeti és tudományos kapcsolatai erősödésének. Mindez egybeesett a radikális fiatalok fellépésével a finn irodalomban. Peltonen is ezidőtájt járt először Magyarországon. De őt nem a később nem minden ok nélkül divatkommunistáknak nevezett finn íróifjoncok bigottsága és a szocializmus iránti kritikátlan lelkesedése inspirálta. Sem közéjük, sem az eleinte maoista Pekka Parkkinen vagy a szélsőbalos Matti Rossi táborába nem tartozott. Egyszerűen a művészi kíváncsiság, az európeér értelmiségi tudásszomja, egy másfajta világ megismerni vágyása ösztökélte. És mindehhez járult még a hagyományos magyarbarátság a családi háttérben. Nagyapja Jókai-rajongó volt, Jókai összes finnre fordított regényét megvette és könyvtára legértékesebb darabjaiként hagyta örökül az író édesapjának, aki pedig tovább örököltette az írónak. Egyébként édesapjának értékes magyar bélyeggyűjteménye is volt, és halála után ez is Jhani Peltonen tulajdonába került.

Peltonennek két regénye: „*Salomo ja Ursula*” (Salomo és Ursula) és a „*Metsästys joulun alla*” (Vadászat karácsonykor), számos novellája és verse jelent meg magyarul, a Magyar Rádió néhány hangjátékát is többször bemutatta. Peltonen a hatvanas évektől a nyolcvanas évekig négyszer látogatott Magyarországra, személyes, baráti kapcsolatok fűzték több magyar íróhoz, és külön hangsúlyt érdemel, hogy egy alkalommal a Finnugor Tanszéket is meglátogatta, sőt előadást is tartott finn szakos hallgatóknak a kortárs finn irodalomról.

1977-ben kirándulást tett a Hortobágyra, a „magyar pusztára”, mint általában honfitársai kíváncsiságát, az övét is felajzotta, és ha már ott járt, meglátogatta a cívisvárost, Debrecent is. Valószínűleg ezzel összefüggésben ismerkedhetett meg a közismert dalocskával, melynek szövegét magyarul iktatta be az 1973-ban megjelent „*Valaan merkkejä*” (kb. A Cet jegyében) című, rövid epizódokból építkező regényébe. A regény központi figurája a Mundixon nagykereskedő szolgálatában robotoló, kicsit gátlásos, kicsit balkezes, kicsit szerencsétlen Joona Hemmermain, aki szüntelenül egy saját virágboltról, egy omladozó, de még használható, régi udvarházról, és egy rozsdás szigonyágyúval felszerelt bálnavadász bárkáról álmodozik. Joona Hemmermain gyakran maga meséli el a vele történt, sokszor abszurdnak tetsző eseményeket, melyekből gyermekkorának emlékezetes élményei sem maradhatnak ki. „Az örökölt virágbolt” című fejezetben az öröm első pillanatait után rázuhanó és megmagyarázhatatlan melankóliát azzal próbálja eloszlatni, hogy teli torokból és magyarul(!) éneklje el, hogy

*Debrecenbe kéne menni
Pulykakakast kéne venni
Vigyázz kocsis, lukas a kas
Kiugrik a pulykakakas*

Váratlanul és tényleg abszurdnak is mondhatjuk ezt a tulajdonképpen minden előzmény híján megjelenő szöveget, de hát egy korábbi utalásból már kiderülhetett, hogy Peltonen műveinek nem ritkán éppen az abszurditás az egyik alapeleme. A szerző „mentségére” szolgáljon, hogy persze lábjegyzetben, saját fordításában megadta a dalocska finn fordítását, emígyen:

Debreceniin pitäis mennä
sekä ostaa kalkkunainen
Varo kuski ettei lennä
korin reiästä lintus vainen

1976-ban látott napvilágot „*The end*” című novelláskötete, és benne a „*Maanäären viinitarhurit*” (Világvége szőlősgazdái). A korlátozott függetlenségben, a finlandizációban, a „pozitív semlegességben” élő Finnországban még egy szépirodalmi alkotásban sem lehetett volna teljes őszinteséggel beszélni a levert 1956-os magyar forradalomról és szabadságharcról, és kertelés nélkül elítélni a Kádár-korszak diktatúráját. Sejtelmesen misztikus, talányos és abszurdításokkal tarkított történetben, amelyben mind a helyszíneket, mind pedig a szereplőket a felismerhetetlenség határáig elmaszkírozzák, annál inkább. Ráadásul az effajta ábrázolásmód Peltonenhez mindig is közel állt, írói habitusából következett, természetéből fakadt. Ilyen a „Világvége szőlősgazdái”. Benne minden olyan, mint egy szürrealista festmény, és mégis valóság. Főhőse, felesége társaságában a meg nem nevezett ország fővárosából G. úr autóján *Barg*-ba tesz kirándulást. Megtudjuk, hogy 1963-ban *Barg* megkísérelte kikiáltani függetlenségét, de a fiatalok vezetésével megvívott szabadságharcot véresen leverték, a forradalmárok részben meghaltak, részben elmenekültek, részben börtönökben raboskodnak. *Barg* tulajdonképpen falu, de egyesíti magában a hetvenes évekbeli átlagos magyar kistelepülések legjellemzőbb tulajdonságait. Csakúgy, mint lakói egy egész országéit. A vendégeit kelleetlenül kiszolgáló italboltos, tulajdonképpen állami kocsmáros, a lomhán ide-oda mászkáló, ápolatlan macskák, a skandináv szemmel nézve feltűnően sok kóbor kutya, a szegénység rendetlensége – ez mind szomorkásan, vagy humorosan groteszk dialógusok és kommentárok formájában benne van a képben.

G. úr csak *Barg*-ban tudja meg hősiüktől: azért javasolta, hogy éppen ide, *Barg*-ba hozza el feleségével együtt, mert van egy Párizsban élő ormitológus barátja, aki éppen idevalósi, az 1963-as szabadságharc leverése után kénytelen volt elmenekülni a megtorlás elől, és arra kérte, hogy látogassa meg a szüleit. G. úr hamarosan meg is találja az öregeket, Josef bácsit és Teresa nénit, akik gavallérosan vendégül látják a társaságot, sőt még útravaló falatokkal teli kosárral is felpakolják őket. De mindenek előtt könnyes szemmel hallgatják meg mindazt, amit emigrációban élő fiúk, Vorno üzent nekik Párizsból. Mielőtt pedig végső búcsút vennének vendégeiktől, még felmennek a szőlőhegyre, ahol Josef bácsi nekilát a szőlőprés és a hordók tisztításához, hiszen közeleg a szüret ideje.

Tudjuk, hogy a helyszín és a szereplők valóságos személyek, a rekvizitumok is ténylegesen léteztek. Noha *Barg* egyfajta olvasatban egész Magyarország, a másikban mégis egyenlő Biatorbággal. G. úr autója, a *Jeep* a valóságban egy *Trabant* volt, Josef bácsi Józsi bácsi, Teresa néni Terus néni a biatorbágyi Széchenyi utcából, Vorno pedig fiúk, Jóska, a budapesti József Attila Gimnázium egykori diákja, aki disszidálása után valóban Párizsban élt, a hatvanas években a Sorbonne-on tanult, és egyébként 1956 óta csak 1990-ben látogatott haza először. A főhős maga az író, felesége a szép Tuula.

A finn kritikusok és irodalomértők meglepetésére a hagyományosabb, az élet, a társadalom, egyáltalán a létezés nagy kérdéseit feszegető regényeinél Peltonen jóval nagyobb sikert aratott regény terjedelmű sportparódiájával, az „*Elmo*”-val. A könyv 1978-ban jelent meg először, később több kiadást is megért, a szerző hangjáték formájában is feldolgozta, amellyel talán még a prózai változatnál is nagyobb sikert ért el.

Elmo, a történet főhőse, a szó szoros értelmében hős. A finnek legnagyobb sportolója, aki

szinte minden sportágban verhetetlen. Ugyanolyan fölényesen nyeri meg a Derwangai Nyári Játékokat, mint az Andok Téli Kupát.

Persze a finnekre nem jellemző az utóbbi évek imitt-amott botrányokat keltő futball-huliganizmusa, de szép számmal vannak olyanok, akik hajlandók nemzeti hőst, szinte félistent látni egy-egy finn síugróban, autóversenyzőben, vagy jégkorongozóban, hogy csak néhány, Suomira jellemző sportágot említsünk. Ezt parodizálja Peltonen nagy vehemenciával, és még nagyobb fantáziával. Igen, mert Elmo tényleg minden versenyen első, kivételes képességeinek jutalma mindig az aranyérem, akár maratoniban, akár síkfutásban, akár vízi sportokban indul, sőt egymaga győzi le a világválogatott futballcsapatot is.

Legjobb barátja, a magyar Endre Kiss, akivel együtt indul minden megmérettetésen, és aki Elmo után szinte mindig második helyezett. A történetben mellékszálak mentén felbukkannak Peltonen úti emlékeiből Budapest, a Gellérthegy, Győr, Pannonhalma, az apátság világhírű könyvtárával, a Balaton, a magyar borok, és nem utolsósorban a számára mindig rokonszenves, de egyúttal valamiféle egzotikumot is jelentő magyar emberek. Nekik általában képtelenül komikus hangzású neveket ad, olyanokat például, mint Ödön Honvág, vagy Szilveszter Ijesztőfog. Az „Elmo” magyar vonatkozásai közül befejezésül még említessék meg az, hogy éppen az Elmo–Világválogatott labdarúgó mérkőzés rádióközvetítése során elhangzik egykori aranycsapatunk névsora is: Grosits, Buzánszky, Lantos, Bozsik, Lóránt, Zakariás, Hidegkúti, Kocsis, Palotás, Puskás, Czibor.